

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟΝ ΚΑΖΑ ΣΕΡΡΩΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥΣ ΚΑΙ ΚΩΔΙΚΕΣ

Ξέρουμε πώς δέν υπάρχουν επαρκείς ιστορικές πηγές για την εκπαίδευση, ιδιαίτερα κατά τούς πρώτους αιώνες τής δουλείας. Σκόρπιες ειδήσεις βρίσκονται αρκετές σέ αρχεία καί βιβλιοθήκες, οί περισσότερες όμως παραμένουν άδημοσίευτες καί χωρίς αξιολόγηση.

Κατά τά τέλη του 19ου αιώνα καί τίς αρχές του 20ού, δηλαδή λίγο πρίν άπ' την άπελευθέρωση, οί πληροφορίες γίνονται άφθονότερες. Ούσιαστικό στοιχείο τών πρώτων αιώνων τής τουρκοκρατίας ήταν τό ότι τήν παιδεία είχε ανάλαβει έξ ολοκλήρου ή Έκκλησία.

Είναί χαρακτηριστική ή άπόφαση τής τοπικής Συνόδου ΚΠολης του 1593, πού έντελλόταν: «Έκαστον έπίσκοπον έν τή έαυτού παροικία φροντίδα καί δαπάνην τών δυναμένων ποιείν, ώστε τά θεία καί ιερά γράμματα δύνανται διδάσκεσθαι· βοηθείν δέ κατά δύναμιν τοίς έθέλουσι διδάσκειν καί μαθείν προαιρουμένοις εάν τών έπιτηδείων χρείαν έχουσιν».

Η άποδέσμευση τής παιδείας άπό τή στενή έκκλησιαστική κηδεμονία συντελέστηκε βαθμιαία καί έφειλόταν στήν άνάγκη μιάς ευρύτερης πολιτικής καί πολιτιστικής προσαρμογής στίς νέες συνθήκες, πού διαμόρφωνε ή άνέλιξη του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού.

Μερικά στοιχεία για τό είδος, τήν έκταση τών γνώσεων καί τά προγράμματα διδασκαλίας κατά τή σκοτεινή εκείνη έποχή είναι αρκετά παράδοξα. Σ' έναν χειρόγραφο σερραϊκό νομοκάνονα, πιθανόν του 16ου αιώνα, διαβάζουμε: «Ο κόσμος υπό τεσσάρων στοιχείων ίσταται· άέρος, αϊθέρος, γής τε καί ύδατος· καί άν λείπη έν έξ αυτών ουδένα πράγμα γίνεται. Ούτω καί ο άνθρωπος, διά τεσσάρων στοιχείων ίσταται· αίματος, φλέγματος, ξανθής χολής καί μελαίνης...». Σέ άλλη σελίδα γράφει: «Τά τρία ταύτα κεφάλαια εκβάλλουσι τούς μοναχούς εκ τής μονής αυτών· πρώτον εάν ο ήγούμενος είναι αίρετικός· δεύτερον εάν έστίν όδός γυναικών· τρίτον εάν διδάσκονται παιδιά κοσμικά γράμματα...». Καί παρακάτω σημειώνεται: «Περί μαθηματικών τής έν Λαοδικεία Συνόδου λστ'. Μαθηματικοί εισίν οί τά ουράνια σώματα δοξάζοντες έχειν τήν του παντός κυριότητα· καί κατά τήν κίνησιν, τούτων διοικείσθαι πάντα τά καθ' ήμάς. Άστρολόγοι δέ οί διά τών άστέρων μαντευόμενοι κατά δαιμονικήν συνέργειαν καί τούτοις πιστεύοντες. Έπειδή δέ τέσσερα εισί τά μαθήματα, άριθμητική, μουσική, γεωμετρία καί άστρονομία, μή εί-

πης παρά τοῦ κανόνος κωλύεσθαι καί τὰς τέσσαρας, ἀλλά μόνον τήν ἀστρονομίαν...».

Τόν ἐπόμενο αἰώνα ὁ Παπασυναδινός, στή «Σερραϊκή Χρονογραφία» του, γράφει: «Μέ ἐπῆγεν ὁ πατέρας μου ὁ παπᾶ κῦρ Σίδερης εἰς τὰ Καλάδενδρα, εἰς τόν διδάσκαλον τόν παπᾶ κῦρ Δήμον· καί ἔμαθα εἰς αὐτόν τὰ κοινά γράμματα. Εἰς δόξαν Χριστοῦ».

Ἀπό τόν ἴδιο παραθέτω καί τήν ἐξῆς μοναδική περικοπή: «, ζρκζ (1618). Ἐπῆγα εἰς τόν παπᾶ κῦρ Παρθένιον ἀπάνου εἰς τήν μητρόπολιν καί ἔμαθα τήν γραμματικὴν, τὸ γράψιμον καί ἀπὸ τούς ποιητάδες τόν Κάτονα, τόν Πυθαγόρα, τόν Ἀρηστοφάνη καί τόν κανόνα τῶν Χριστουγέννων καί τῶν Φώτων».

Βάση γιά συστηματικὴ λειτουργία Σχολῆς στὰ Σέρρας μπήκε μέ τό γνωστό χρυσόβουλο τοῦ ἡγεμόνα τῆς Οὐγγροβλαχίας Νικολάου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου πού ἐκδόθηκε τό 1722 καί καθόριζε τακτικὴ ἐτήσια πρόσοδο 300 γρόσια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 250 γιά «μισθόν τῶν διδασκάλων εἰς ἀμοιβὴν τῶν κόπων αὐτοῦ».

Μετά τό θάνατο τοῦ Μαυροκορδάτου ἡ Σχολὴ ἀτόνησε. Τό 1735 ὁμως ὁ μητροπολίτης Σερρῶν Γαβριήλ, ἱεράρχης σπάνιας μόρφωσης, προσέβη στήν ἀναζωπύρωσή της καί ὅπως σημείωσε στή σελίδα 259 τοῦ χαμένου κώδικα τῆς Παλιᾶς Μητροπόλης Σερρῶν: «πρῶτον μὲν τήν σχολὴν τῇ μητροπόλει ταύτῃ καί πολιτεία ἀπεκατέστησεν· ἦν εὖρομεν οὐχ ὅπως ἡμελημένην, ἀλλά καί ὅλως ἐξίτηλον (...): ἀναζήσασα παρ' ἐλπίδα τῇ δι' ἡμῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργείᾳ ἠνέφκται καί προτέθειται φῶς, οὕτως εἰπεῖν, εἰς ἀποκάλυψιν τῶν βουλομένων φωτίζεσθαι φιλοπόνως διὰ τῆς τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐλλάμψεως».

Περί τοῦ Σχολείου τῶν Σερρῶν ἀρκετά στοιχεῖα διασώζει ὁ Πέτρος Παπαγεωργίου στή μονογραφία του «Αἱ Σέρραι ... κλπ.», πού ἐκδόθηκε τό 1894 καί ἀντλεῖ ἀπὸ τόν κώδικα τῆς μητροπόλης Σερρῶν. Ὁ Παπαγεωργίου παραθέτει ἔγγραφο τοῦ μητροπολίτη Γαβριήλ «ἔτει 1735» πού ἀναφέρεται στήν παιδεία καί προσθέτει ὅτι ἐν σελ. 19 τοῦ κώδικος ὑπογέγραπται τις: «Γεώργιος καί διδάσκαλος τοῦ Εὐαγγελίου», ἐν σελ. 287 μνημονεύεται τό πρῶτον κεφάλαιον τῆς Σχολῆς, ἀνερχόμενον ἐν ἔτει 1785 εἰς γρόσια 4500· ἡ Σχολὴ εἰργάζετο κατὰ τὰ ἔτη 1753-1780, τοῦ διδασκάλου λαμβάνοντος τόν μισθόν ἐκ τοῦ τόκου κεφαλαίου γροσίων 2000, κατὰ δέ τὰ ἔτη 1780-1785 ἦτο κεκλεισμένη. Ἐν σελ. 319 ἔτει 1787: «προτάσει τοῦ ἐλλογιμοτάτου διδασκάλου κυρίου Θεοδώρου» καθίσταται ὑπὲρ τοῦ «Ἑλληνικοῦ Σχολείου» «ἐπίτροποι καθολικοί, ὅπως φροντίζωσι ὑπὲρ τῆς καλῆς αὐτοῦ συστάσεως καί συνάζοντες τόν διωρισμένον τοῦ διδασκάλου μισθόν, ὅς ἐστι τό γε νῦν ἔχον τριακόσια γρόσια, νά ἐγχειρίζωσιν αὐτόν τῇ Αὐτοῦ ἐλλογιμότητι ἐν τοῖς διωρισμένοις καιροῖς».

Σημαντικὲς πληροφορίες ὑπάρχουν καὶ σέ διάφορα ὁδοιπορικά, γεωγραφίες κλπ., ὅπως τοῦ Νικολάου Σχινά 1886 / 7, Γεωργίου Χατζηκυριάκου 1906, Ἀνδρέα Ἀρβανίτη 1909 κ.ἄ.

Στὴ Γεωγραφία τοῦ Ἡπειρώτη δασκάλου τοῦ Γένους Ἀθανασίου Ψαλλίδα, γραμμμένη στὰ 1817-1821, σημειώνεται: «Σέρραι, πόλις πολυάνθρωπη καὶ πραγματευτάρικη, διότι ὅλα τὰ βαμβάκια τῶν περιοχῶν τῆς ἀπὸ δῶ στέλνονται εἰς Γερμανίαν. Ἡ μάθησις ἀπ' αὐτὴν λείπει ὀλότελα».

Λίγο ἀργότερα ὁμως στὸν γ' τόμο τῆς Γεωγραφίας τοῦ Ἀδριανοῦ Βάλβι, πού ἐκδόθηκε στὴ Βιέννη τὸ 1839, ἀναφέρεται: «Σέρραι, ἰκανῶς μεγάλη πόλις... ἔχει καλῶς διατηρούμενον ἑλληνικὸν γυμνάσιον μὲ μικρὰν βιβλιοθήκην καὶ ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον...».

Ὄνόματα δασκάλων πού δίδαξαν στὰ σερραϊκὰ σχολεῖα ξέρουμε ἀρκετά, μεσολαβοῦν ὁμως κενὰ καὶ μᾶς λείπουν χρήσιμες λεπτομέρειες.

Σέ χρονικὸ πού βρίσκεται στὸν 203 ἀγιορείτικο κώδικα (σελ. 372) τῆς μονῆς τοῦ Παντελεήμονα σημειώνεται γιὰ τὸ μητροπολίτη Λιτσᾶς καὶ Ἀγράφων Νεκτάριο, ὅτι γύρω στὰ 1730: «λαϊκὸς δέ ἔτι ὢν ἐσχολάρισεν ἐν τῇ Σχολῇ Σερρῶν Νικόλαος καλούμενος».

Σέ μουσικὸ κώδικα τῆς μονῆς Προδρόμου Σερρῶν ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ὑπόμνηση, πού δημοσιεύει τὸ 1955 ὁ Andre Cuillou στὸ βιβλίο του: «Τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου Προδρόμου στὸ βουνὸ Μενοίκιον»: «Ἐγράφη τὸ παρὸν παρ' ἐμοῦ Ἰωάσαφ Ἱεροδιακόνου τοῦ ἐξ ἀγράφων τοῦ καὶ μουσικοῦ καὶ ἡ μελουργοῦντες αὐτῷ μέμνησθε ὑπὲρ ἐμοῦ ἐν ἔτη , αωε' (1805) Ἰουλίου 23».

Ὁ Χριστόφορος Δημητριάδης, στὸ «Προσκυνητάριον τῆς Μονῆς Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου Σερρῶν» (Λειψία 1904), ἀναφέρει: «Χρῦσανθος τις διδάσκαλος ἔκτισε ὑπόροφον οἰκία στὸν περίβολο τῆς ἐκκλησίας τοῦ Προδρόμου (Προδρομοῦδι Σερρῶν) κατὰ τὰ ἔτη 1811-1814». Σέ γράμμα ἐπίσης τοῦ βατοπεδινοῦ μοναχοῦ Νικηφόρου, πού στάλθηκε ἀπὸ τὰ Σέρρας στίς 20 Ἰουλίου 1842 στὸ μοναστήρι τοῦ Κουτλουμουσίου, σημειώνεται: «Δέν λείπω νά τῇ γνωστοποιήσω μὲ λύπην μου καὶ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ γηραιοῦ καὶ σεβασμίου Μουσικοδιδασκάλου Ματθαίου, ἧτις ἐγένετο μὲ τέλος ἀγαθόν...».

Ἀρκετὰ ὀνόματα δασκάλων ἀναφέρονται καὶ στοὺς καταλόγους συνδρομητῶν, πού εἶχαν τὴ συνήθεια νά δημοσιεύουν οἱ συγγραφεῖς στὸ τέλος τῶν βιβλίων τους.

Ἔτσι, στὸν τρίτο τόμο του Λεξικοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ, πού ἐκδόθηκε στὴ Βενετία τὸ ἔτος 1816, ἀνάμεσα στοὺς φιλομούσους καὶ φιλοκάλους συνδρομητὰς συγκαταλέγονται: «ὁ πανιερώτατος μητροπολίτης Χρῦσανθος, ὁ Ἐμμανουήλ Παπᾶς καὶ Υἱοί, καὶ ὁ διδάσκαλος Γεώργιος Ἰωάννου». Στὴ δευτέρη ἐπίτομη ἔκδοση τοῦ ἴδιου Λεξικοῦ τὸ 1839 ἀναφέρεται: «Ἡ Ἑλληνικὴ Σχολὴ Σερρῶν. Ὁ διδάσκαλος αὐτῆς Δημήτριος Πα-

πακύρου...». Τέλος, στο βιβλίο του δασκάλου Ἀστερίου Γουσίου «Τό Παγγαίο κλπ.», πού ἐκδόθηκε τό 1894, ἀναφέρονται ὁ Ἰωάννης Δέλλιος, γυμνασιάρχης Σερρών, καί Νικόλαος Κουμπίδης, καθηγητής.

Τά παλιά σχολεῖα κατά τό τέλος τῆς τουρκοκρατίας ἦταν ὁμορφα παραδοσιακά κτίρια καί, ἀντίθετα πρὸς τά σημερινά μεγαθήρια μέ τίς ἀναρθρες προσόψεις, εἶχαν ἐμφανεῖς ἐπιγραφές, πού μαρτυροῦσαν τόν ἔνθεο ζῆλο τοῦ Γένους γιά μάθηση καί ἐλευθερία.

Ἔτσι, πάνω ἀπό τήν πύλη τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου Σερρών, πού κήκε τό 1849 καί ξαναχτίστηκε τό 1850, ὑπῆρχε σκαλισμένο: «Ἡ πόλις τῶν Σερρῶν τῇ νεολαίᾳ ἐαυτῆς ἀκροθίνια τῶν ἐξ ἀλλοδαπῆς πεμφθεισῶν αὐτῇ συνεισφορῶν φιλανθρωπῶν καί φιλομουσῶν ἀνδρῶν, τό Παιδευτήριον τόδε κοινῇ ψήφῳ ἰδρύσατο ἐν ἔτει, αων'. Κώνστας Φεῖδωνος ἐργολάβει».

Ἐπίσης στό ἀέτωμα τῆς πρόσοψης τοῦ Σχολείου Κάτω Τζουμαγιάς (Ἡράκλειας) Σερρών, πού καταστράφηκε τό 1916, ὑπῆρχε ἡ ἐξῆς ρήση ἀπό τόν εὐαγγελιστή Ἰατθαῖο: «Δεῦτε πρὸς μέ πάντες οἱ κοπιῶντες καί πεφορτισμένοι κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς».

Τέλος, στό περίφημο Παρθεναγωγεῖο Σερρών, τῆ «Γρηγοριάδα», κατατέθηκε σάν θεμέλιος λίθος ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή τοῦ 1891: «Ἐπί αὐτοκράτορος Σουλτάν Ἀβδούλ Χαμίτ Β', ἀρχιερατεύοντος Κωνσταντίνου Βαφείδου, ἐφορευόντων Κωνσταντίνου Καπέτη, Ἰωάννου Παπαμαρκίδου, Κωνσταντίνου Πέτροβιτς, Γεώργιος Κωνσταντίνου, Σερραῖος, τό γένος Ἑλλην, Παρθεναγωγεῖον τοῦτο ἰδία δαπάνη ἐπί χρησταῖς ἐλπίσιν ἰδρυσε...». Σέ πλάκα δέ ἐντοιχισμένη ἀλλοτε στήν ἐσωτερική πύλη τοῦ ἰδιοῦ Παρθεναγωγείου ἔγραφε:

«Γρηγοριάς
αωβ' (=1892)

Γρηγόριος Κωνσταντίνου κεδνή σύν ἄκοιτι
Δεσποίνῃ πρόφρων δείματο τόνδε δόμον
Μουσάων μέγ' ὄνειρα ἔόνθ' Ἑλληνίσι κούραις
Σερραίων δέ πόλει πατρίδ' ὄπασσε φίλη».

Ὁ Μακεδνός Ἀμύντωρ (Στέφανος Δραγούμης) μᾶς πληροφορεῖ γιά τήν Τζουμαγιά (στό Μακεδονικό Ἡμερολόγιο τοῦ 1908) ὅτι: «αἱ δαπάναι διά τήν συντήρησιν τῶν τε Σχολῶν καί τοῦ Γυμνασίου καλύπτονται ἀπό τά ἔσοδα τῶν δίσκων τῶν δύο ἐκκλησιῶν καί ἐξ ἄλλων πόρων ἀπό αὐτοπροαιρέτων φόρων ἐπί τῶν προϊόντων αὐτῶν προερχομένων».

Στήν Τζουμαγιά, κατά τήν περίοδο 1906-1907, λειτούργησε μέ ἔξοδα τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου καί μιά κατώτερη Γεωργική Σχολή (μονοτάξια), στήν ὁποία φοίτησαν περίπου 30 ἀγροτόπαιδα. Σ' αὐτή δίδαξε κάποιος Ἀλέξανδρος πού εἶχε γνώσεις γεωπονικές. Οἱ πρακτικές ἀσκήσεις τῶν μαθητῶν γίνονταν σέ ιδιόκτητα ἀγροκήπια τῆς Σχολῆς.

Ἐδῶ πρέπει νά παρατηρήσουμε μιὰ σημαντικὴ ἀλλαγὴ, πού ἔγινε στό ἐκπαιδευτικὸ καθεστῶς κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα. Ὁ διορισμὸς δηλαδὴ τῶν δασκάλων ἔπαψε νά γίνεται σύμφωνα μέ τοὺς ἰσχύοντες κανονισμοὺς τῶν κοινοτήτων Σερρών, Τζουμαγιᾶς καὶ Μελένικου καὶ γινόταν μέ συμβάσεις ἐτήσιες, πού κατάρτιζε τὸ Ἑλληνικὸ Προξενεῖο Σερρών μέ τὴν ἔγκριση τοῦ τοπικοῦ Μητροπολίτη ὡς προέδρου τῆς Ἐφοροεπιτροπείας.

Ἐπεύθυνος ἐπόπτης - διαχειριστὴς τοῦ διδασκαλικοῦ προσωπικοῦ τῶν Δημοτικῶν Σχολείων τῆς σερραϊκῆς ὑπαίθρου ὀρίστηκε ὁ γραμματέας τοῦ Προξενείου Σερρών Λάζαρος Κιούσης, πού ἐξαιτίας τῆς δραστηριότητάς αὐτῆς δολοφονήθηκε ἀπὸ τοὺς Νεοτούρκους τὸ 1909.

Ἡ διοικητικὴ ἐξάρτηση τοῦ διδασκαλικοῦ προσωπικοῦ ἀπ' τὸ Προξενεῖο κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα πῆρε τὴ μορφή καθεστῶτος σχεδόν στρατιωτικοῦ.

Ὁ Δημοσθένης Φλωριᾶς, στρατιωτικὸς ὑπεύθυνος τοῦ Προξενείου Σερρών, σέ μυστικὲς ὁδηγίες πού ἄφησε στὸν ἀντικαταστάτη του ὑπὸ ἀρχο Βασίλη Καψαμπέλη, τὸ Μάρτιο τοῦ 1908, γράφει:

«*Διδακτικὸν προσωπικόν. Σύλλογος Διδασκάλων.*

1) *Νά καταρτισθῆ ὑπὸ τῆς διοικήσεως πρόγραμμα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου νά γίνωνται ὁμιλίαι σχετικαὶ τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ πατριωτικά. Τό τοιοῦτον δύναται νά γίνηται ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος. Εἰς ἕκαστον καθηγητὴν καὶ ἐκ τῶν διδασκάλων εἰς τοὺς δυναμένους ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ν' ἀνατεθῆ εἰδικῶς ἡ διδασκαλία μαθήματός τινος ἐν εἶδει ὁμιλίας.*

2) *Εἰς τοὺς ἀπουσιάζοντας νά ἐπιβάλληται ὑπὸ Συμβουλίου, συμφώνως τῷ Κανονισμῷ, χρηματικὴ τιμωρία.*

3) *Ὑπάρχει νῦν ὁ Σύλλογος τῶν διδασκάλων ἰδρυθεὶς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κανονισμοῦ τῆς Ε.Φ.Μ.Ε.*

4) *Αἱ συνεδριάσεις καὶ ὁμιλίαι δύνανται καὶ πρέπει νά γίνωνται ἀπὸ τοῦδε μέ τοὺς καθηγητὰς καὶ διδασκάλους ἀμφοτέρων τῶν φύλων τῆς πόλεως καὶ προαστείων. Κατὰ τὰς διακοπὰς τοῦ θέρους δύνανται νά εἶναι συνεχέστεροι.*

5) *Ἐνίστε δύναται νά παρίσταται καὶ ἡ Διοίκησις.*

6) *Δέον νά καταβληθῆ μεγάλη προσοχὴ ὅπως κατὰ τὸ προσεχές σχολικόν ἔτος διορισθῶσιν εἰς τὰ βουλγαρόφωνα χωρία οἱ ἄριστοι ἐκ τῶν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν. Νά λείψῃ τὸ ἄτοπον ὅπερ συνέβη κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος, καθ' ὃ τὰ χωρία Ἐγρί-Δερέ, Γκόρνιτσα, Σάβγιακον κλπ. ἔμειναν σχεδόν ἄνευ διδασκάλων.*

7) *Ἐπειδὴ εἰς τὰ βουλγαρόφωνα χωρία οἱ μισθοὶ εἶναι μικροὶ καὶ οἱ καλοὶ διδάσκαλοι ἔχουσι φυσικῶς τὰς ἀπαιτήσεις των, ἐν ἀνάγκῃ νά συμπληροῦνται οἱ μισθοὶ αὐτῶν ἐκ τοῦ ταμείου τῶν εἰσφορῶν.*

8) Οὐδέν χωρίον τῆς περιφερείας νά ἔλθῃ εἰς συμφωνίαν μέ διδάσκαλον ἢ διδασκάλισσαν διά τό ἐπιόν ἔτος ἄνευ ἐγκρίσεως τῆς Διοικήσεως. Οἱ διορισμοί εἰς τά ἑλληνικά χωρία νά γίνωσιν ἀπό κοινοῦ μετά τῆς Μητροπόλεως.

9) Αἱ νηπιαγωγοί νά διορισθῶσι εἰς τά βουλγαρόφωνα χωρία.

10) Τά Κέντρα Θεσσαλονίκης, Σερρών καί Καβάλας νά συνεννοῦνται ὡς πρός τόν διορισμόν διδασκάλων ἐκ τοῦ ἑνός εἰς τό ἕτερον Κέντρον.

11) Οἱ διδάσκαλοι καί διδασκάλισσαι νά διέρχωνται τάς ἑορτάς εἰς τά χωρία μέ τούς χωρικούς καί μαθητάς καί νά μὴν ἔρχωνται εἰς Σέρρας. Ἰδίως εἰς τά σλαβόφωνα χωρία».

Μετά τό τέλος κάθε σχολικοῦ ἔτους (Ἰούνιο) διοργανώνονταν μεγάλες τελετές (οἱ ἐπισημότερες), κατά τίς ὁποῖες ἐκφωνοῦνταν πανηγυρικοί λόγοι, διαβάζονταν ἐκθέσεις πεπραγμένων ἀπ' τούς δασκάλους, οικονομικοί ἀπολογισμοί ἀπ' τούς ἐφόρους κλπ. Δίνονταν ἐπίσης διάφορες παραστάσεις μέ θεατρικά ἔργα, ἀπαγγελίες, τραγούδια, γίνονταν οἱ ἐπιδείξεις ἐθνικῶν χορῶν καί γυμναστικῆς, πού περιλάμβαναν ἰδίως μετά τό 1903 (ἔναρξη Μαικεδονικοῦ ἀγώνα) ἀσκήσεις ἀρρένων στρατιωτικῆς μορφῆς (μέ ξύλινους κοντούς ἀντί γιά ὄπλα). Οἱ τελετές, στίς ὁποῖες παρευρίσκονταν Τούρκοι ἐπίσημοι, ὁ μητροπολίτης, πρόξενοι, ἔκλειναν πάντα μέ ὑπαίθρια δεξίωση, στήν ὁποία προσφέρονταν στούς μαθητές βιβλία, λουκούμια κλπ.

Οἱ τουρκικές Ἀρχές παρακολουθοῦσαν στενά τίς ἔντονες δραστηριότητες τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καί ὄριζαν ὑπεύθυνους γι' αὐτές τόν Παιριάρχη καί τούς Μητροπολίτες. Σύμφωνα μέ Ὑψηλή βεζυρική διαταγή τῆς 21ης Ἰανουαρίου 1891: «Τά προγράμματα τῶν Σχολείων θέλουσι συντάσσεσθαι ἢ ἐπικυροῦσθαι ὑπό τοῦ Πατριαρχείου καί τῶν Μητροπόλεων· ἐπίσης καί τά διπλώματα τῶν διδασκάλων ὑπό τῶν ἰδίων θέλουσι ἐπικυροῦσθαι».

Κατά τήν ὑπ' ἀριθμόν 851 τῆς 21ης Φεβρουαρίου 1891 ἐγκύκλιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου: «Ἐκάστη Ἐφορία Σχολῆς ὀφείλει νά ὑποβάλλῃ εἰς τήν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐδρεύουσαν Πατριαρχικήν Κεντρικήν Ἐκπαιδευτικήν Ἐπιτροπήν: 1) Τό ἀναλυτικόν πρόγραμμα τῶν κατά τό τρέχον σχολικόν ἔτος διδασκομένων μαθημάτων. 2) Κατάλογον πάντων τῶν διδακτικῶν βιβλίων. 3) Ὀνομαστικόν κατάλογον τῶν ἐν ἐκάστη Σχολῇ διδασκόντων».

Ὁ διάσημος Τούρκος ἱστορικός τοῦ 16ου αἰῶνα Χατζηκάλφα, στούς «Γεωγραφικούς Πίνακες» του, ὀνομάζει τά Σέρρας «Πόλη τῶν σφῶν». Εἶναι φανερό πῶς ἐννοεῖ σοφούς τούς Τούρκους οὐλεμάδες τῶν Σερρῶν. Πραγματικά στήν πόλη, πού θά ὑπῆρχαν ἀκόμα στόν καιρό του ὀπαδοί

τοῦ Σεῖχη Μπεντρεντίν, τοῦ σοφοῦ ἐπαναστάτη πού κρεμάστηκε στὸ Ἄτ-παζάρ τῶν Σερρών στὶς ἀρχές τοῦ 15ου αἰώνα, λειτουργοῦσαν πολλὰ ἱεροδιδασκαλεῖα (στά τζαμιά Ἀχμέτ Πασά, Κοτζά Μουσταφά, Ἐβρενός μπέη κ.ά.).

Λειτουργοῦσε ἐπίσης, σέ ὠραῖο κτίριο, τουρκικὸ Σχολεῖο «Ἴνταντιέ». Χρησιμοποιήθηκε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση γιὰ Γυμνάσιο καὶ σήμερα στεγάζει τὸ 11ο Δημοτικὸ Σχολεῖο. Τουρκικὸ σχολεῖο τετρατάξιο λειτουργοῦσε καὶ στὴν Τζουμαγιά. Καὶ ὅπως σέ ὅλες τίς πρωτεύουσες τῶν διοικήσεων, λειτούργησε στά Σέρρας καὶ ἡμιγυμνάσιο (Ρουσδιέ) μέ πέντε τάξεις, πού ἴδρυσε ὁ σουλτάνος Ἀζίζ, κυρίως γιὰ τὴ μόρφωση τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων.

Τά Σέρρας, πόλη ἐμπορική καὶ πολυάνθρωπη, ἀναδείχθηκαν σέ σημαντικό μορφωτικὸ κέντρο κατὰ τὸ δεῦτερο μισό τοῦ 19ου αἰώνα καὶ τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ, γιὰ νά βοηθήσουν τὸ βαρὺ ἔργο τῆς Κοινοτικῆς διοίκησης, ἰδιαίτερα στὴ μορφωτικὴ καὶ πολιτιστικὴ προσπάθεια, συγκροτήθηκαν μέ προτροπὴ τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης διάφορα σωματεῖα, πού λειτουργοῦσαν μέ καταστατικά ἐγκεκριμένα ἀπ' τὴν τουρκικὴ διοίκηση καὶ ἀνάπτυξαν ἔντονη πολιτιστικὴ ἀλλὰ καὶ μυστικὴ ἐθνικὴ δραστηριότητα.

Τέτοια σωματεῖα ἰδρύθηκαν: Ὁ «Μακεδονικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος Σερρών» τὸ 1870 (μετεῖχε στὴ διοίκηση τῆς Ἐφορείας τῶν Σχολείων), ἡ «Φιλόμουσος Ἀδελφότης Οὐρανία Σερρών» τὸ 1879, ἡ «Ἀδελφότης Καμενικίων ὁ Εὐαγγελισμὸς» τὸ 1890, ἡ «Ἀδελφότης Κυριῶν ἢ Ἐμμέλεια» τὸ 1894 (ὑπάρχει μέχρι σήμερα), ὁ «Μουσικὸς Ὅμιλος Τερψιχόρη» τὸ 1902, ὁ «Μουσικογυμναστικὸς Σύλλογος Ὁρφεύς» τὸ 1905 (ὑπάρχει μέχρι σήμερα), ἡ «Φιλόπτωχος Ἀδελφότης Δεσποινίδων» τὸ 1908, ὁ «Ἐθνικὸς Σύνδεσμος» τὸ 1909 καὶ δύο ἀκόμα φιланθρωπικά σωματεῖα, ἡ «Ἀδελφότης Πρόνοια» καὶ ἡ «Ἀδελφότης τὸ θεῖον Κήρυγμα».

Παρόμοια σωματεῖα συνεστήθηκαν καὶ στὶς κωμοπόλεις τῶν Σερρών. Διασώθηκε ἐπικυρωμένος ὁ Κανονισμὸς «τοῦ ἐν Νιγρίτη καὶ Σύρτη μουσικογυμναστικοῦ Συλλόγου ἢ Ἀρετῆ», πού ἀνάμεσα στοὺς σκοποὺς περιλαμβάνεται ἡ μόρφωσις τῶν μελῶν διὰ διδασχῆς τῆς μουσικῆς, ἀπαγγελίας καὶ παραστάσεως δραμάτων, ἴδρυσις βιβλιοθήκης, ἀναγνωστηρίου, μαθητικοῦ γυμναστηρίου κλπ. Ἐπίσης ὁ Κανονισμὸς τῆς ἐν Ἀλιστράτῃ Συντηρητικῆς Ἀδελφότητος «Ἡ Ἀμφίπολις» τὸ 1875, τῆς ὁποίας κύριος σκοπὸς καθορίζεται μέ τὸ ἄρθρο 1 «ἢ διάσωσις τοῦ καθεστῶτος ἐν τοῖς χριστιανικοῖς χωρίοις τοῦ Τμήματος Ζίχνης, διὰ τῆς διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων».

Σύμφωνα, τέλος, μέ τὸν Κανονισμὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Κοινότητος Τζουμαγιάς - Βαῖρακλή, πού συντάχθηκε τὸ 1894:

«Άρθρον Δ΄: Οί έφοροι τών σχολείων εΐναι 6 και εκλέγονται για έν έτος.

Άρθρον Ε΄. Έργον τών έφοροεπιτρόπων εΐναι ή συντήρησις, αύξησις και διαχειρισις τής κοινοτικής περιουσίας και ή διεύθυνσις Έκκλησιών και Σχολείων. Ούτοι συνεννοούνται μετά τών άρμοδίων διά τό προσωπικόν τών Σχολείων, διά τούς πόρους αύτών και έν ολομελεία υπό τήν προεδριάν του μητροπολίτου...συντάσσουν τόν προϋπολογισμόν τών Σχολείων... Οί έφοροεπίτροποι εκλέγουσι τόν ταμίαν τής Κοινότητος εκ τών μελών αύτών. Ο ταμίας παραλαμβάνει κατά Κυριακήν τάς εισπράξεις τών Έκκλησιών, ενεργεί πάσαν πληρωμήν, έντολή τών έφωρων διά τάς ανάγκας τών Σχολείων.

Άρθρον Θ΄. Προσωρινά διατάξεις:

Άποφασίσαντες να αντικαταστήσωμεν τά νυν άκατάλληλα Σχολεία μας διά κεντρικής όκτατάκτου Σχολής και Παρθεναγωγείου τεσσάρων τάξεων μετά εργαστηρίου, άποδεχόμεθα... τό οικόπεδον του κυρίου Άθνασιου Σχινά, όν ανακηρύττομεν ευεργέτην τής κοινότητός μας και ούτινος τό όνομα θέλει μνημονεύεσθαι κατά τήν έορτήν τών Σχολείων εις τόν αΐωνα τόν άπαντα. Παραχωρούμεν προς οικοδομήν τής Σχολής ταύτης τά εισοδήματα τών εκκλησιών και επιτρέπομεν στους κυρίου... να συνομολογήσωσι δάνειον επ' όνόματι τής Κοινότητος πληρωτέον εκ τών εισοδημάτων τών εκκλησιών...

Πάσα άμέλεια βαρύνει τά μέλη τής έφοροεπιτροπείας αλληλεγκύως...».

Δέν θα εκθέσουμε τούς λόγους που οι Τουρκοι επέτρεψαν να διατηρηθεί άπαράλλαχτη ή παλιά βυζαντινή διάρθρωση στην εκκλησία, παραχωρώντας τά λεγόμενα προνόμια. Η παραχώρησή τους είχε ως συνέπεια να αναλάβει ή Έκκλησία όλα τά βάρη τής κοινωνικής πρόνοιας και παιδείας τών χριστιανών.

Κατά κανόνα, τά έξοδα συντήρησης τών σχολείων στις ελληνικές κοινότητες καταβάλλονταν από τίς εκκλησίες και τά μοναστήρια, οι επικεφαλής τών όποιων τά ίδρυν, τά προικοδοτούσαν, διόριζαν τό προσωπικό τους και τά επόπτευαν.

Ο Μητροπολίτης στα Σέρρας, πιό συγκεκριμένα, εκτελούσε εκτός από τά θρησκευτικά, και τά έξής πολιτικά καθήκοντα: Ήταν ή κεφαλή του «Κάστρου» ή άλλιώς τής «Πολιτείας τών Σερραίων». Η λειτουργία του παραδοσιακού αυτού κοινοτικού θεσμού διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε μέ δίκαιο έθιμικό. Η μητρόπολη Σερρών ήταν τό Κοινοτικό Κατάστημα, όπου οι «Δημογέροντες», «Πρόκριτοι», «Έφοροι» (στον κώδικα, σελ. 39: ένφώρους ήγουν καπετάνους) και άλλοι άξιωματούχοι τής Πολιτείας, υπό τήν προεδρία του Μητροπολίτη, ρύθμιζαν τά συμφέροντα του «Κοινοϋ».

Τὰ ἐκπαιδευτήρια διευθύνονταν ἀπὸ Ἐφορεία, μέ πρόεδρο τὸ Μητροπολίτη. Τὰ μέλη της, πού τὸ 1850 ἦταν τέσσερα (κώδ., σελ. 1) ἐξακολούθησαν μέχρι τὴν ἀπελευθέρωση νὰ εἶναι τέσσερα, πού ἐκτός τῶν ἄλλων ψήφιζαν καὶ γιὰ τὴν ἐκλογή τῆς Δημογεροντίας, ἡ ὁποία ἀσκοῦσε γενική ἐποπτεία στὶς Ἐφορεῖες, κάνοντας ἐλεγκο στοὺς λογαριασμοὺς καὶ ὑποβάλλοντας τὸ πόρισμα στὴ Γενική Συνέλευση.

Μετὰ τὴν Ἑλληνική Ἐπανάσταση, στὶς σκλαβωμένες ἀκόμα περιοχές ὁ θεσμὸς τῆς Κοινότητος καὶ Δημογεροντίας ρυθμίστηκε μέ διάφορα νομοθετήματα, σύμφωνα μέ τὰ ὁποῖα ἄρχισαν νὰ καταρτίζονται οἱ «Κανονισμοί», οἱ ὁποῖοι γιὰ νὰ ἐφαρμοστοῦν ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθοῦν ἀπὸ τὸν Πατριάρχη.

Ὁ πρῶτος Κανονισμὸς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Σερρών συντάχθηκε ἀπὸ τὸ μητροπολίτη Σερρών Φιλόθεο Βρυέννιο (1875-1877) καὶ ἴσχυσε μέχρι τὸ 1891. Ἦταν ὅμως ἀτελής, πράγμα πού συντέλεσε στὸ γνωστὸ σκάνδαλο μέ τὸ μητροπολίτη Βαφείδη, πού δίχασε καὶ συντάραξε τὴν Κοινότητα.

Τέλος, μετὰ ἀπὸ πολλές διαμάχες καὶ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Βαφείδη, συντάχθηκε νέος Κανονισμὸς καὶ ὑποβλήθηκε αἴτημα τῆς Γενικῆς Συνέλευσης τῶν Σερραίων στὴν Ἱερά Σύνοδο «περὶ ἀμέσου ἐκλογῆς τῶν Σωματείων τῆς Κοινότητος, ἧτοι Ἐφορείας τῶν Σχολῶν, Ἐφορείας τοῦ Νοσοκομείου, Δημογεροντίας».

Ὁ Κανονισμὸς ἐπικυρώθηκε ἀπὸ τὴν Ἱερά Σύνοδο στὶς 17 Μαρτίου 1892 καὶ μ' αὐτὸν διοικήθηκε τὸ «Κοινόν» τῶν Σερρών μέχρι τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ 1913. Ἀντίγραφό του διασώθηκε.

Προβλέπει ὡς «Ἀνώτατη Ἀρχή» εἰκοσιτετραμελὴ Γενική Συνέλευση, πού θὰ ἐξέλεγαν οἱ ἐνορίτες κάθε τρία χρόνια.

Ἡ Συνέλευση, μέ πρόεδρο τὸ Μητροπολίτη, θὰ εἶχε μέριμνα τὴν ἐκλογή τῶν Ἐφορειῶν καὶ Ἐπιτροπῶν στὰ σχολεῖα, ἐκκλησίες καὶ ἱδρύματα. Πόροι γιὰ τὴ λειτουργία ὅλων αὐτῶν ἦταν οἱ προαιρετικὲς εἰσφορὲς τῶν Σερραίων καὶ τῶν ἰσναφίων, τὰ τροφεῖα καὶ τὰ δίδακτρα τῶν εὐπόρων μαθητῶν, οἱ συνδρομὲς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηριῶν καὶ οἱ ἐπιχορηγήσεις διάφορων ἐθνικῶν συλλόγων.

Ἀπὸ τὸν «Κανονισμὸ» σταχυολογοῦμε ὀρισμένες διατάξεις πού ἀφοροῦν εἰδικότερα τὴν Ἐκπαίδευση:

«Ἄρθρον 12. Ἡ Γενική Συνέλευσις ὀρίζει κατὰ τάξεις τὰ δι' εἰσιτήρια, ἐλέγχους, ἐνδεικτικὰ καὶ ἀπολυτήρια πληρωτέα καὶ ἀνακοινοῖ τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς ταύτην πρὸς ἐκτέλεσιν εἰς τὴν ἐφορείαν τῶν Ἐκπαιδευτηρίων.

Ἄρθρον 21. Ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπή... ἐπαγρυπνεῖ εἰς τὴν ἀπόσβεσιν τῶν χρεῶν τῶν καθιδρυμάτων καὶ ἐκκλησιῶν καὶ εἰς ἐξεύρεσιν πόρων πρὸς κάλυψιν τῶν δαπανῶν αὐτῶν, ὀρίζει τὰς ὑπὲρ τῶν ἀπορούντων

ἐκπαιδευτηρίων εισφοράς τῶν ἱερῶν ναῶν, συνεννοουμένη μετὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτῶν...

Προσπαθεῖ πρὸς περιορισμὸν τῶν δαπανῶν τῶν ἱερῶν ναῶν, οὕτως ὥστε νὰ ὑπάρχωσιν ὅσον ἔνεστι πλείοτερα περισσεύματα πρὸς εὐπρεπεστέραν λειτουργίαν τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς Κοινότητος...

Ἄρθρον 27. Παρέχει εἰς τὰς Ἐφορείας βιβλία ἀριθμημένα καὶ ἐσφραγισμένα νὰ γράφωσι καθημερινῶς κατὰ σειρὰν χρονολογικὴν πᾶσαν καθημερινὴν πράξιν ὑπ' αὐτῶν γενομένην κατὰ συνέχειαν καὶ ἄνευ κενῶν...

Ἄρθρον 35. Ἡ δημογεροντία ἀπαρτιζομένη ἐκ μελῶν ἑξι... ὑπογράφει καὶ προσμαρτυρεῖ τὰ προικοσύμφωνα, τὰς διαθήκας καὶ διαθέτει τὰ τυχόν περισσεύματα ἐκ τῶν εἰσπράξεων αὐτῶν διὰ τὰ ἐκπαιδευτήρια...

Ἄρθρον 39: Ἡ δημογεροντία ὀρίζει τὴν διατήρησιν τῶν θέσεων πρὸς ἐνταφιασμὸν τῶν νεκρῶν, τὸ δὲ εἰσόδημα διατίθεται ὑπὲρ τῶν ἐκπαιδευτηρίων.

Ἄρθρον 43. Περί Ἐφορειῶν: Ἡ ἐφορεία τῶν ἐκπαιδευτηρίων ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων προσώπων, ὧν τὸ ἓν εἰδικῶς ἐν τῷ ψηφοδελτίῳ ὀρίζεται ὡς ταμίας τοῦ Σωματείου. Ἐκλέγεται δὲ παρὰ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας.

Ἄρθρον 45. Ὁ ταμίας διαχειρίζεται, συνεννοούμενος μετὰ τοῦ Προέδρου καὶ τῶν συνεφόρων αὐτοῦ, τὰ τακτικά καὶ ἑκτακτα εἰσοδήματα τῶν ἐκπαιδευτηρίων πρὸς πληρωμὴν τῶν μισθοδοσιῶν τοῦ προσωπικοῦ καὶ πάσης ἑτέρας δαπάνης πρὸς συντήρησιν τῶν καταστημάτων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐγκρινομένου παρὰ τῆς Γ. Σ. προϋπολογισμοῦ.

Ἄρθρον 49. Ἔργον τῆς Ἐφορείας εἶναι ὁ διορισμὸς καὶ ἡ παῦσις τοῦ προσωπικοῦ τῶν Ἐκπαιδευτηρίων τῆς Κοινότητος καὶ ἡ ἐποπτεία πρὸς τακτικὴν λειτουργίαν καὶ βελτίωσιν αὐτῶν.

Ἄρθρο 50. Ἡ Ἐφορεία τῶν Ἐκπαιδευτηρίων θέλει πρὸς τοῦτο ἐπιμεληθεῖ νὰ συντάξῃ ἐντὸς τοῦ πρώτου ἑξαμήνου τοῦ ἐπὶ θύραις σχολ. ἔτους, τῇ συμπράξει τοῦ Γυμνασιάρχου καὶ τῶν διευθυντῶν τῶν διαφόρων σχολῶν, εἰδικόν κανονισμὸν τῶν ἐκπαιδευτηρίων, ὃν θέλει καθυποβάλλει τῇ Γεν. Συνελεύσει πρὸς ἔγκρισιν.

Ἄρθρον 58. Ὁ κατὰ καιροῦς Μητροπολίτης Σερρών εἶναι αὐτοδικαίως ὁ πρόεδρος τῆς Γ. Σ., τῆς Δημογεροντίας, τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τῶν Ἐφορειῶν τῶν Ἐκπαιδευτηρίων καὶ Φιλανθρωπικῶν καταστημάτων... καλεῖ τὰς συνεδρίας... κοινοποιεῖ ἐν ἀντιγράφῳ τοὺς διορισμοὺς τῶν μελῶν τῆς δημογεροντίας, τῶν ἐφορειῶν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ ὄλων ἐν γένει τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῶν μισθοδοτουμένων ὑπὸ τῆς κοινότητος, ἐν οἷς οἱ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι κλπ.».

Ἡ συμβολή τῶν σχολείων στὴν προετοιμασία καὶ ἀφύπνιση τοῦ Γέ-

νους, ἰδιαίτερα κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, ὑπῆρξε ἀνυπολόγιστη. Στὰ σχολεῖα αὐτὰ δίδαξαν δάσκαλοι ἀπὸ τὴν αὐταπάρηση καὶ τὴν ἐθελοθυσία τῶν ὁποίων ἐξαρτήθηκε κατὰ μεγάλο μέρος ἡ ἄμυνα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας. Γι' αὐτὸ καὶ στάθηκαν ὁ στόχος τῶν ἐχθρῶν μας.

Διδακτικά βιβλία, συνήθως χειρόγραφα, συντάσσονταν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους καὶ γενικά σ' αὐτοὺς ἀναθέτονταν κάθε ἐθνικὴ δραστηριότητα ἐναντίον τῆς ξένης προπαγάνδας.

Ἀκαταπόνητοι ἐθνικοὶ προμάχοι, δούλεψαν ἀνάμεσα σέ χίλιους κινδύνους, ἀψηφώντας τὸ δολοφονικὸ μαχαίρι ποὺ καραδοκοῦσε. Καὶ ὑπῆρξαν ὄχι μόνον τὸ ἐθνικὸ ἄλας, μὰ καὶ οἱ ζωντανές ἀσπίδες γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Μακεδονίας.

Ὡστόσο, ὁ ρόλος αὐτὸς, κυρίως κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα, δὲν ἔχει ἐξαρθεῖ ὅσο ἔπρεπε καὶ συχνὰ ἐπισκιάζεται ἀπὸ τὴν προβολὴ τῆς ἐνοπλῆς δραστηριότητος. Γνωστὸ νοσηρὸ σύμπτωμα τῆς ιστοριογραφίας, ποὺ προτιμᾷ τὸ ὄπλο ἀπὸ τὸ λόγο.

Ὅμως ἓνα τραγούδι εἶναι πιὸ ἀποτελεσματικὸ ἀπὸ ἓνα φόνο. Καὶ ὅπως εἶπε ὁ Ἀπόστολος Μελαχροινός, ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ ἐπέζησε γιὰ τὴ τραγούδησε.

Συμπερασματικά, ἡ ὀργάνωση καὶ ὁ τρόπος λειτουργίας τῆς Κοινότητος Σερρών, ἰδιαίτερα κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας, δὲ διευκρινίστηκαν ἱκανοποιητικά μέχρι σήμερα. Αὐτὸ ὀφείλεται στὴν ἔλλειψη ἐπαρκῶν πηγῶν καὶ στό ὅτι ἡ ἐξέλιξη τοῦ παραδοσιακοῦ αὐτοῦ θεσμοῦ δὲ βασίστηκε σέ καθολικά τουρκικά νομοθετήματα, μὰ διεπόταν ἀπὸ δίκαιο ποὺ διαμόρφωσαν μέσα στὰ πλαίσια τῶν ἀρχικῶν προνομίων κυβερνητικῆς διαταγῆς καὶ ἀποφάσεις, ἢ ἀνοχὴ τῶν τοπικῶν Ἀρχῶν, σέ συνάρτηση μὲ τίς ἰδιαίτερες συνθήκες τῆς Σερραϊκῆς Κοινότητος.

